

**БАЛКАНСКО
НАУЧНО
ОБОЗРЕНИЕ**

**2017
№ 1**

Основано през 2017 г.

БАЛКАНСКО НАУЧНО ОБОЗРЕНИЕ

№ 1

2017

Излизащо на всеки 3
месеца научно списание
(4 пъти в годината)

Основател - «Научен хронограф» ЕООД

Главен редактор

Линков Александър Йорданов, PhD, доцент

Заместник главен редактор:

Абасова Къзългюл Ясин къзъ, доктор на философските науки, професор

Берберян Ася Суреновна, доктор на психологическите науки, професор

Исламгулова Светлана Костадиновна, доктор на педагогическите науки, доцент

Клинков Георги Тодоров, PhD, главен асистент

Курилова Анастасия Александрова, доктор на икономическите науки, професор

Мамичев Александър Юриевич, доктор на политическите науки, кандидат на юридическите науки, доцент

Майхджик-Микула Джоана, доктор на педагогическите науки, професор

Осадченко Ина Ивановна, доктор на педагогическите науки, професор

Тарантей Виктор Петрович, доктор на педагогическите науки, професор

Шарипов Фаридун Файзулаевич, доктор на педагогическите науки

Редакционна колегия:

Борисов Галин Цоков, доктор, професор

Бурдева Тая Викторова, доктор, доцент

Бурмикина Ирина Викторовна, доктор на социологическите науки, професор

Василев Веселин Костов, доктор на психологическите науки, професор

Васковска Галина Алексеевна, доктор на педагогическите науки, професор

Дамянов Бисер Илиев, доктор на изкуствознание, професор

Демченко Ирина Иванова, доктор на педагогическите науки, професор

Джабарова Юлия Владимировна, доктор, доцент

Димитрова Теофана Валентинова, доктор, доцент

Зибарев Александър Григориевич, член-кореспондент на Руската академия на науките,

доктор на икономическите науки, професор, главен научен сътрудник

Коберник Александър Михайлович, доктор на педагогическите науки, професор

Комар Таисия Василевна, доктор на психологическите науки, професор

Коновалчук Валентина Ивановна, доктор на философските науки, доцент

Коростелев Александър Алексеевич, доктор на педагогическите науки, доцент

Костова Иванка Милкова, доктор, професор

Масюк Наталия Николаевна, доктор на икономическите науки, професор

Мордовцев Андрей Юриевич, доктор на юридическите науки, професор

Мотов Ирена, доктор на науките в отрасъл социална педагогика, професор

Нестеряк Юрий Василевич, доктор на науките за държавното управление, доцент

Розенберг Геннадий Самуилович, член-кореспондент на Руската академия на науките,

доктор на биологическите науки, професор

Севастьянов Сергей Виталиевич, доктор на политическите науки, доцент

Станев Велин Стефанов, доктор, професор

Тсириготи Константинос, доктор на науките в отрасъл психология, професор

Фелхнер Анджей, доктор на науките в отрасъл по история на образованието, професор

Фиделюс Анна, доктор на науките в отрасъл специална педагогика, професор

Чепил Мария Мироновна, доктор на педагогическите науки, професор

Шьвитава Ирениуш, доктор на науките в отрасъл философия, професор

Юнусов Ахат Ахнафович, доктор на юридическите науки, професор

Якунин Вадим Николаевич, доктор на историческите науки, професор

Янев Борян Георгиев, доктор, доцент

Отговорен секретар

Клинкова Ина Атанасова

Компютърен набор:

Никола Николов

Технически редактор:

Йорданка Петкова

Адрес на редколегия, учредител,
редакция и издател -
«Научен хронограф» ЕООД:
България, гр. Перушица 4225,
Област Пловдив, Община
Перушица, ул. "Д. Малинчев", №33
Тел.: +359895612046
E-mail: balka@abv.bg
Сайт: balkan-sci-review.com

Подписано за печат 23.12.2017.

Излиза на 26.12.2017.

Формат 60x84 1/8.

Оперативен печат.

Условно отпеч. листове 6,25.

Тираж 50 екз. Поръчка 2-17-12.

Печатница "Fast Print Books"
Ул. "Густав Вайганд" 1, 4000
Център, Пловдив, България
Свободна цена

CONTENT
pedagogical sciences
**REALIZATION OF THE DIDACTIC POTENTIAL OF DESIGN
ACTIVITY ON INFORMATICS IN THE FRAMEWORK
OF COOPERATION OF A SCHOOL - PEDAGOGICAL
UNIVERSITY**

Aniskin Vladimir Nikolaevich, Dobodko Ekaterina Semenovna,
Zhuranova Natalia Anatolievna.....5

**MODEL OF FUTURE PSYCHOLOGISTS' FORWARDNESS
FOR WORKING WITH FAMILIES OF ADOLESCENTS
IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING**

Bezliudnyi Oleksandr Ivanovich, Kobulianska Tetiana Viktorivna.....9

**QUALIFICATION REQUIREMENTS FOR SELECTION
OF ABITURIENTS TO US AND GREAT BRITAIN
PEDAGOGICAL STAFF TO US AND GREAT BRITAIN
PEDAGOGICAL STAFF**

Chychuk Antonina Petrivna.....15

**INCIPIENCE AND DEVELOPMENT OF THE SYSTEM
OF UNINTERRUPTED EDUCATION OF ADULTS
IN DIFFERENT COUNTRIES OF THE WORLD**

Oros Ildiko Imriivna.....19

**DEFICTION «DIDACTIC SYSTEM» IN THE CONTEXT
OF MODERN ELEMENTARY SCHOOL**

Osadchenko Inna Ivanovna.....25

**DIDACTIC FACTORS OF FORMATION OF LITERARY
COMPETENCE OF SENIOR PUPILS IN THE PROCESS
OF IMPLEMENTATION OF INFORMATION
AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES**

Vaskivska Halyna Alekseevna, Palamar Svitlana Pavlovna,
Nazarenko Lyudmila Anatolievna.....30

economic sciences
**TO THE QUESTION OF THEORETICAL BASES
OF ACQUISITION AND INTERNAL AUDIT
IN THE TRADE ORGANIZATION**

Berdnikova Leyla Farhadovna.....36

**THE MAIN WAYS OF INCREASE OF EFFICIENCY
OF USE OF INDUSTRIAL POTENTIAL
OF THE ENTERPRISE**

Schneider Olga Vladimirovna, Fedulova Nina Nicolaevna.....40

juridical science
**CRIMINAL INDICIA OF THE ILLICIT DRUG INDUSTRY
THROUGH THE INTERNET**

Moiseev Alexander Mikhailovich, Kondratyuk Sergey Viktorovich.....43

UDC 378.018.8:159.9-051]:316.614.5-053.6

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ
ІЗ СІМ'ЯМИ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

© 2017

Безлюдний Олександр Іванович, доктор педагогічних наук, професор
Кобилянська Тетяна Вікторівна, здобувач кафедри психології*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
(20300, Україна, Умань, вулиця Садова, 2, e-mail: bezludny_oi@ukr.net)*

Анотація. У статті здійснено спробу визначити і обґрунтувати найоптимальніший варіант моделі формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки. Модель складається з взаємообумовлених блоків: методологічно-цільового (мета, завдання, підходи, принципи), змістово-організаційного (етапи, зміст, форми, методи, технології) і результативно-оцінного (критерії, рівні, результат). Метою моделі є формування готовності майбутнього психолога до роботи з сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки, яка досягається шляхом вирішення таких завдань: формування готовності до вибору професії психолога, формування готовності до професійної діяльності за обраною спеціальністю, формування готовності до виконання професійної діяльності. При розробці моделі ми керувалися такими методологічними підходами: системним, ціннісним, психологічним, особистісно-орієнтованим, культурологічним, діяльнісним. Визначено основні принципи, закладені в основу модельованого процесу формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків: науковості, цілісності людської особистості, зв'язку теорії з практикою, наступності, варіативності змісту освіти. Специфічними принципами визначено такі: принцип ненанесення шкоди, принцип неупередженості, принцип конфіденційності, принцип співпраці, принцип активності. Взаємодія психолога і сім'ї представлена в моделі трьома етапами: мотиваційним, операційним, оцінним. Змістово-організаційний блок включає освітню програму, що визначає перелік навчальних дисциплін циклу загальної (гуманітарної, фундаментальної) підготовки, циклу професійної (психолого-педагогічної, науково-предметної) підготовки та вибіркової дисципліни. Використані інноваційні форми: проблемні лекції, лекції-бесіди, лекції-консультації, лекції з розбором конкретних ситуацій, семінарські заняття з поглибленим вивченням та узагальненням низки найважливіших питань, тощо з метою відтворення процесу спільних рішень, аналіз та прогнозування критичних ситуацій, методи відкритих питань, аналіз відповідей і складання програм для сімей та технології: 1) групові (технологія цілепокладання роботи психолога із сім'ями підлітків), 2) особистісно-орієнтовані (технологія самовдосконалення способів роботи психолога із сім'ями підлітків, технологія сприяння самореалізації майбутнього психолога), 3) проектні (технологія проектування взаємодії психолога з батьками, технологія прогнозування роботи психолога із сім'ями підлітків), 4) тренінгові, 5) рефлексивні (технологія самоспостереження). Результативно-оцінний блок включає критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, діялісно-практичний; їх показники та рівні (високий, середній та низький).

Ключові слова: модель, моделювання, майбутні психологи, формування готовності майбутніх психологів, сім'я підлітків, блоки моделі.

**MODEL OF FUTURE PSYCHOLOGISTS' FORWARDNESS FOR WORKING WITH FAMILIES
OF ADOLESCENTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING**

© 2017

Bezliudnyi Oleksandr Ivanovich, doctor of pedagogical sciences, professor
Kobulianska Tetiana Viktorivna, postgraduate of Psychology Department*Pavlo Tychnya Uman state pedagogical university
(20301, Ukraine, Uman, 2, Sadova street, e-mail: bezludny_oi@ukr.net)*

Abstract. The article deals with defining and substantiating the most optimal version of the model of would-be psychologists' readiness to work with the families of adolescents in the process of professional training. The model of forming the readiness of would-be psychologists to work with the families of adolescents in the process of vocational training and consists of interdependent units: the methodological and target (goal, tasks, approaches, principles), content and organizational (stages, content, forms, methods, technologies), also effective and evaluative (criteria, levels, result). The purpose of the model is to form the readiness of the would-be psychologists to work with the families of adolescents in the process of vocational training, which is achieved by solving such problems: the formation of readiness to choose the profession of psychologist, and formation of readiness for professional activity. While developing the model, we took into account the following methodological approaches: systemic, evaluative, psychological, person-oriented, cultural and active ones. We defined the basic principles, which are the basis of the simulated process of forming the readiness of would-be psychologists to work with the families of adolescents: scientific, integrity of the human person, connection of theory with practice, continuity, and variability of the content of education. Specific principles are defined as follows: the principle of inflicting no harm, the principle of impartiality, the principle of confidentiality, the principle of cooperation, the principle of activity. The interaction of the psychologist and the family is presented in the model of three stages: motivational, operational and appraisal. The content-organizational unit includes an educational program that defines a list of academic disciplines in the cycle of general (humanitarian, fundamental) training, a cycle of professional (psychological and pedagogical, scientific-subject) training and a selective discipline. The innovative forms has been used: problem lectures, lectures-discussions, lectures-consultations, lectures on case studies, seminars with in-depth study and generalization of a number of critical issues, problem-solving seminars, etc.; active methods of teaching students: "brainstorming", role-playing games, business, communicative and others in order to reproduce the process of joint decisions, analyze and predict critical situations, open questions methods, analysis of answers and compilation of programs for families and technology: 1) group (the technology of goal-setting a psychologist's work of a psychologist with families of adolescents), 2) person-oriented (the technology of self-improvement of methods of a psychologist's work with families of adolescents, the technology of promoting self-realization of the would-be psychologist), 3) design (the technology of psychologist interactional design with parents, the prediction technology of the psychologist with families of teenagers), 4) training, 5) reflexive (technology introspection). The evaluation and effective unit includes the criteria: motivational and valuable, cognitive and intellectual, active and practical; their indicators and levels (upper, medium and low).

Keywords: model, modeling, would-be psychologists, the formation of would-be psychologists' readiness, family of adolescents, blocks of model.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Проблема розробки моделі формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у

процесі професійної підготовки усвідомлюється як один з актуальних напрямів педагогічної науки і практики.

У нашому дослідженні модель виступає сполучною ланкою, яка забезпечує перехід ідеї в дійсність завдяки діяльності викладача закладу вищої освіти, що формує готовність майбутнього фахівця до роботи з сім'єю.

В основі моделювання педагогічного процесу зазвичай закладено розумову конструкцію, певною мірою подібну і водночас, тією чи іншою мірою відмінну від досліджуваного об'єкта [1, с. 116].

Моделювання як метод наукового пізнання, на думку О. Шумакової заснований на подібності, при якій досліджується сам об'єкт, а його аналог та потім отримані при вивченні моделі результати екстраполюються на досліджуваний об'єкт [20, с. 118].

Під моделюванням О. Акмаєва пропонує розуміти метод опосередкованого практичного або теоретичного оперування об'єктом, при дослідженні якого використовується допоміжна система, що знаходиться в певній об'єктивній відповідності до об'єкта, здатна заміщати його на певних етапах пізнання і надавати при її дослідженні, насамкінець, інформацію про об'єкт, що моделюється [1, с. 116].

Підсумовуючи загальне уявлення про підготовку майбутніх психологів, формування у них готовності до роботи із сім'ями, виділяємо проблему «моделі фахівця» й індивідуального стилю його діяльності. Вмістити в «модель» всі характеристики професійної діяльності, а також виявити загально визначений, стандартно-зразковий профіль особистісних і професійних якостей фахівця, під який можна було б «підганяти» майбутніх психологів є мало можливим. Тому у статті здійснено спробу визначити і обґрунтувати найоптимальніший варіант моделі формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких обґрунтовується автор; виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Є досить багато моделей професійної діяльності практичного психолога (Г. Алексєєва, К. Беляєва, В. Єфименко, І. Міняйло, Л. Полянця, Н. Рачова, Ю. Хлоповських та ін.). Переважно йдеться про моделі, які характеризують лише один із напрямів роботи психолога (консультанта, діагноста, терапевта).

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – визначити і обґрунтувати модель формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки та її компонентний склад.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Модель формування готовності майбутніх психологів до роботи з сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки складається з взаємообумовлених блоків: методологічно-цільового (мета, завдання, підходи, принципи), змістово-організаційного (зміст, форми, методи, технології) і результативно-оцінного (критерії, рівні, результат).

Методологічно-цільовий блок є провідним у моделі. Він включає підходи і принципи, що забезпечують досягнення мети. Мета виступає системоутворювальним компонентом не тільки цього блоку, але і всієї моделі. Вона служить визначальним фактором змістовної розробки всіх інших компонентів і блоків загалом.

Метою моделі є формування готовності майбутнього психолога до роботи з сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки, яка досягається шляхом вирішення таких завдань: формування готовності до вибору професії психолога, формування готовності до професійної діяльності за обраною спеціальністю, формування готовності до виконання професійної діяльності.

При розробці моделі ми керувалися такими методологічними підходами: системним, ціннісним, психо-

логічним, особистісно орієнтованим, культурологічним, діяльнісним.

Системний підхід включає різновиди (системно-цілісний (І. Солодилова), системно-ситуативний (Л. Темнова), системно-структурний (В. Царьков), системно-діяльнісний (В. Єфименко).

Системно-цілісний підхід передбачає виділення в досліджуваному об'єкті не окремих елементів, а тих системоутворювальних характеристик, що визначають його внутрішню природу і якісну своєрідність, принципи його побудови і структурування.

На основі цього підходу І. Солодилова розглядає професійну діяльність як цілісний об'єкт, що складається з різних компонентів: професійних дій, відносин, професійно-рольових позицій тощо [6, с. 47]. Це, на нашу думку, вимагає виявлення специфіки, інтеграційних і інваріантних зв'язків і відносин, структурно-змістовних і функціональних характеристик у готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків.

Використання системно-ситуативного підходу дозволяє забезпечити цілісність в характеристиці структури і функцій готовності майбутніх психологів до роботи з сім'ями підлітків; конкретно описати ознаки основних компонентів готовності та «аналізувати вплив безлічі внутрішніх і зовнішніх умов і факторів, а також оцінювати і оптимізувати об'єкт» [7, с. 32].

Системно-структурний підхід до явищ соціального життя найбільшою мірою, на думку В. Царькова, виявляє властиві йому евристичні можливості, коли узгоджується із специфікою суспільних явищ [19, с. 25].

Системно-діяльнісний підхід до організації роботи психолога із сім'ями підлітків передбачає організацію і управління якістю такої роботи в інтересах становлення підлітка (його інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння сенсу навчання і виховання, особистісного досвіду) як суб'єкта власної життєдіяльності. Даний підхід орієнтований на врахування життєвих планів, цінностей кожного конкретного суб'єкта (об'єкта) взаємодії і управління якістю цього процесу.

Загалом, системний підхід висуває певні вимоги до досліджень. Він, наприклад, на думку Г. Хасанової, ставить перед дослідником такі завдання: розробляти засоби подачі досліджуваних об'єктів як систем, будувати узагальнені моделі системи, досліджувати методологічні основи систем тощо [8, с. 34].

Методологічне значення системного підходу полягає в тому, що на його основі процес формування готовності студентів до роботи із сім'ями може розглядатися з точки зору взаємодії частини і цілого, оскільки системний підхід пов'язаний з поняттям структурності. Разом з тим, як зазначає О. Акмаєва, системний підхід виступає і як спосіб мислення дослідника, допомагає вивчити або будувати об'єкт як систему взаємопов'язаних елементів, органічно включених у навколишнє середовище [1, с. 91].

Все сказане свідчить про те, що без системного підходу конструювання моделі формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки не реально. Використання системного підходу у вирішенні цієї проблеми налаштовує на: конструювання моделі готовності майбутніх психологів до роботи з сім'ями підлітків у вигляді системи; виділення основних блоків моделі, розкриття їх взаємозв'язку; виявлення зовнішніх зв'язків моделі і їх характеристики; розкриття умов ефективного функціонування як всієї моделі, так її окремих блоків; розгляд модель як самофункціональної системи; розкриття основ управління моделлю.

Ціннісний підхід до роботи майбутніх психологів із сім'ями підлітків дозволяє розглядати не тільки зовнішню, а й внутрішню сторону цього процесу, що розкривається через новий характер відносин сім'ї та школи в сучасних соціокультурних умовах, який визначається орієнтаційно-ціннісною єдністю суб'єктів взаємодії.

Ціннісний підхід дозволив обґрунтувати ідею про те, що робота майбутніх психологів із сім'ями підлітків є цінністю, оскільки змістово-процесуальні аспекти такої взаємодії забезпечують орієнтацію підлітків на цінність освіти.

В основі ціннісного підходу закладено теорію цінностей. Цей підхід у контексті нашого дослідження пов'язаний з реалізацією цінностей, ціннісного ставлення психолога до батьків, до учнів, «з орієнтацією у взаємодії з батьками учнів на цінність освіти» [1, с. 100].

Цінності, на які орієнтуються школа і сім'я, не завжди збігаються, але їх спрямованість повинна відображати прагнення до досягнення єдиної виховної мети – формування дитини як особистості, індивідуальності. У цьому випадку ціннісна орієнтація і психологів, і батьків на розвиток у дитини якостей, необхідних для повноцінного існування в соціумі, збігається.

Отже, взаємодія школи і сім'ї, заснована на аксіологічному підході, дозволяє досліджувати сім'ю як механізм соціальної самоорганізації, функціонування якого дозволяє утверджувати низку загальнолюдських цінностей. У процесі взаємодії сім'ї і школи психолог впливає на формування і розвиток сім'ї як головного демографічного осередку суспільства; як важливої опори економіки країни; як головного виховного осередку; врешті, як берегині культурних традицій нації.

Ми доповнюємо ідеї вчених про сутність ціннісного підходу. Нове, що вносимо в розуміння сутності ціннісного підходу до формування готовності майбутнього психолога до роботи із сім'ями підлітків, полягає в тому, що цей підхід, поряд з наділенням змістом значень, або цінностей, з виявленням цього сенсу, спрямований на досягнення і оцінювання роботи майбутнього психолога із сім'ями підлітків.

Для нашого дослідження є важливим твердженням те, що у роботі психолога первинним є усвідомлення сенсу цієї роботи, формування спільних цінностей і цінностей.

Особливе місце в організації роботи майбутніх психологів із сім'ями підлітків займає *психологічний підхід*, який передбачає вивчення станів суб'єктів взаємодії (психологів, батьків та підлітків) через дослідження закономірностей психічного розвитку.

З позиції цього підходу саме психіка є формою «активного відображення суб'єктом об'єктивної реальності, що виникає в процесі взаємодії високоорганізованих живих істот із зовнішнім світом» [5, с. 57].

Таким чином, можна стверджувати, що для психологічного підходу до роботи майбутнього психолога із сім'ями підлітків характерне розуміння цієї роботи як відносно рівної участі психологів і батьків підлітків у спільній діяльності, тому їх міжособистісні стосунки повинні ґрунтуватися на взаєморозумінні, партнерстві, інтеріоризації тощо.

Найрозробленішими напрямками роботи майбутніх психологів з батьками в контексті психологічного підходу можна назвати:

- навчально-теоретичну модель, засновану на біхевіористській психологічній концепції. Вона передбачає аналіз, спостереження і вимірювання поведінкових реакцій у дорослих і дітей. Основне значення надається техніці поведінки і її формуванню у дитини різними способами. Батьків навчають, як правильно вести себе в конкретних ситуаціях спілкування з дитиною, як реагувати на прояв її бажань і потреб;

- концепцію виховання батьків за методикою А. Адлера. Цей напрям передбачає свідому і ціле-спрямовану поведінку батьків як вихователів своїх дітей. Основні завдання, що стоять перед психологами, навчити батьків розуміти своїх дітей, осягати мотиви і значення їхніх учинків, цікавитися способом мислення дитини, надавати допомогу батькам у розробці власної методики виховання з метою формування повноцінної особистості;

- теорію чуттєвої комунікації Т. Гордона. Згідно

цієї теорії, батьки в процесі психолого-педагогічної підготовки повинні засвоїти три основні вміння: чути дитину; доступним дитині способом висловлювати власні почуття; вміти розмовляти з дитиною, не принижуючи її гідності. Участь дитини у вирішенні проблеми дозволяє розвивати її мислення, зменшує конфліктність у сім'ї, породжує бажання брати участь у справах сім'ї. У результаті кожен член сім'ї несе відповідальність за свої вчинки і свій вибір;

- теорію транзакційного аналізу. Транзакційний аналіз – це психологічна теорія взаємин між людьми і їхнього розвитку в соціальному оточенні. Людина відчуває, оцінює дійсність і поводить в різних ситуаціях трьома способами: як дитина, як дорослий і як батько;

- теорію групових консультацій, розроблену Х. Дžиноттом. В основі цієї методики – навчання батьків умінню переорієнтувати свої установки в залежності від потреб дитини. Х. Дžинотт запропонував такі принципи виховання: слухати свою дитину, цінувати її думку, попереджати образи на дітей, вміти нейтралізувати власну агресію, бажання батьків пізнати себе [6, с. 50].

При конструюванні моделі формування у майбутніх психологів готовності до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки використовувався *особистісно орієнтований підхід*.

Цей підхід передбачає, що і викладачі, і студенти повинні ставитися до кожної людини як до самостійної цінності для них, а не як до засобу досягнення мети. Це пов'язано з готовністю сприймати кожну людину як свідомо цікаву, визнавати за нею право несхожості і певної компетентності.

Особистісно орієнтований підхід надає всім суб'єктам освітнього процесу можливість формувати і розвивати творчі, рефлексивні здібності, вдосконалювати волюву регуляцію; стимулює самостійність, відповідальність кожного. Головна мета його реалізації, стосовно до сфери організації роботи психолога із сім'єю, полягає в можливості кожного суб'єкта взаємодії визначитися в соціальному і професійному плані, проявити свої виховні можливості, реалізувати педагогічний потенціал [5, с. 56].

Таким чином, особистісно орієнтований підхід до організації роботи майбутнього психолога із сім'ями підлітків є своєрідним методологічним орієнтиром, що дозволяє за допомогою певних способів суб'єкт-суб'єктної взаємодії забезпечувати і розвивати самопізнання підлітка, формувати його індивідуальність, а також сприяє постійному самовдосконаленню батьків і особистісно-професійному самовизначенню психологів.

З культурологічної точки зору, роботу психолога із сім'єю необхідно досліджувати виключно як єдину систему, в якій цінність освіти є необхідним показником розвитку культурного потенціалу сім'ї [5, с. 48].

У сучасних дослідженнях (І. Крапивка, О. Шостаківич), підкреслюється, що культура школи та сім'ї істотно відрізняються. Школа характеризується інноваційною відкритістю, сім'я – замкнутістю і прихильністю традиціям. Тільки єдність їх культурних установок і стратегій виховання може сприяти зміцненню їхніх інтересів і сфер впливу.

З позиції культурологічного підходу видається значущим в дослідженні вивчити можливості підвищення духовності сім'ї і школи, проаналізувати напрями розвитку педагогічної культури сім'ї та школи як єдиного середовища життєдіяльності психологів, підлітків і батьків.

Діяльнісний підхід або теорія діяльності в філософії і психології розроблялися, перш за все, С. Рубінштейном, А. Леонтьєвим. Суть діяльнісного підходу полягає в тому, що людина розвивається і формується в процесі відповідної діяльності [8, с. 32], що активність проявляється тільки в свідомій діяльності, оскільки природі людини властиво не страждений початок, а активне

ставлення до дійсності [3, с. 62].

Основоположні принципи організації процесу формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків, з одного боку, повинні визначати звід вимог, властивих професіоналізації фахівця в цілому, з іншого – відображати специфіку інноваційного підходу до формування його готовності до такої роботи (В. Єфименко, І. Краснощеченко, Е. Сахалова, Л. Темнова, О. Шостакович, І. Яценко та ін.).

У цих дослідженнях визначені основні принципи, закладені в основу модельованого процесу формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків.

Ми керувалися системою основоположних принципів, що реалізують основні закономірності цілісного педагогічного процесу: науковості, цілісності людської особистості, зв'язку теорії з практикою, наступності, варіативності змісту освіти. Специфічними принципами визначено такі: принцип ненанесення шкоди, принцип неупередженості, принцип конфіденційності, принцип співпраці, принцип активності.

Змістово-організаційний блок приводить у дію модель, забезпечує її функціонування. Він складається із суб'єкта, етапів формування готовності до роботи із сім'ями підлітків, форм, методів, технологій. До нього входять і умови ефективного функціонування моделі.

До цього блоку І. Краснощеченко віднесені детермінанти становлення і розвитку професійної суб'єктності майбутнього психолога. У концептуальній моделі автора представлені три групи ключових зовнішніх детермінант процесу становлення професійної суб'єктності майбутніх психологів: психолого-педагогічні, організаційно-психологічні та соціально-психологічні [4, с. 179].

Суб'єктом моделі формування у майбутніх психологів готовності до роботи із сім'ями підлітків є майбутні психологи. Виходячи з того, що практична психологія передбачає взаємодію психолога з суб'єктом, що добровільно звернувся до нього за допомогою, можна виділити перші два компоненти – психолога і сім'ї. Кінцева мета цієї взаємодії – розпізнавання і корекція відхилень у функціонуванні людини (за активної участі сім'ї). Здійснення цієї мети вимагає від психолога як теоретичних знань, так і наявності відповідного інструментарію. Ю. Хлоповських виділяє ще два компоненти: «зміст психологічного досвіду» (у широкому сенсі – як досвід психологічної науки і практики) і «матеріальна база» (засоби, за допомогою яких досягаються цілі практичної психології) [9, с. 21].

Вплив батьків на психолога також стає можливим, якщо і психолог, і батьки перебувають в рефлексивній позиції, при якій суб'єкти педагогічної взаємодії беруть участь у вихованні учня як людини культурної, в її орієнтації на цінність освіти [1, с. 98].

Формування у майбутніх психологів готовності до роботи із сім'ями підлітків здійснюється поетапно [10-18]. Взаємодія психолога і сім'ї представлена в моделі трьома етапами: мотиваційним, операційним, оцінним. Кожен етап містить цільові параметри, що дозволяють уявити досліджуваний процес цілісним, систематичним.

На кожному етапі відбувається ускладнення і розвиток цілей, змісту, методів, засобів роботи майбутнього психолога із сім'ями підлітків; розширюються ситуації і прийоми взаємодії; розширюються форми роботи з батьками, що мають різний досвід, інтереси, установки, рівень домагань.

Провідним на цьому етапі є мотиваційний критерій готовності. Зокрема, оновлюється склад діагностичних і рефлексивних умінь, проводиться критична самооцінка, виникає незадоволеність формами співробітництва психолога і батьків, пробуджується ціннісно-смилова установка суб'єктів на взаємодію як фактор впливу на підлітка. Результатом першого етапу є закріплення позитивних мотивів спільної діяльності, стимулювання процесу усвідомлення суб'єктами необхідності оволодіння

формами і методами роботи психолога і батьків. Саме цей етап є початковою ланкою в ланцюгу подальших етапів, які реалізуються в аспекті підготовки майбутніх психологів.

Метою операційного етапу вважаємо отримання суб'єктами досліджуваного процесу міцних, системних, глибоких знань про організацію роботи з сім'єю, узгоджених з особистісними потребами; розвиток умінь вирішувати і аналізувати критичні ситуації, ситуації, що штучно моделюються на зустрічах, лекційних заняттях і реалізуються на практиці.

Метою результативно-оцінного етапу є активна спільна діяльність суб'єктів досліджуваного процесу на основі співпраці і співтворчості, обумовлена єдністю цілей в формуванні готовності майбутнього психолога до роботи із сім'ями підлітків.

Цей етап включає задоволення потреби знайти оновлення індивідуальної професійної діяльності психолога, реалізації власних професійних програм; самостійну виробничу діяльність, коли суб'єкт виявляє причинно-наслідкові зв'язки між власними діями та їх результатами. Виробнича діяльність приводить до оцінки власних можливостей, актуалізує теоретичні та практичні складові підготовленості; відбувається аналіз своїх можливостей і здібностей взаємодіяти з батьками стосовно до реального освітнього процесу.

У зміст підготовки майбутніх психологів включаємо знання про проблеми сучасної сім'ї як педагогічної системи, вміння досліджувати ці проблеми і вміння організувати продуктивну роботу з сім'єю учня з метою гармонізації ситуації розвитку дитини.

Під змістом підготовки розуміємо систему спеціальних знань і досвіду, якими студенти опановують в процесі навчання в різних видах діяльності (аудиторній, позааудиторній, дослідницькій). Зміст підготовки психологів до роботи із сім'ями підлітків має будуватися з урахуванням таких положень:

- включати спеціальний теоретичний, психологічний, соціально-правовий, методичний аспекти підготовки; суголоситися на міждисциплінарному підході, тобто включати необхідні відомості з різних галузей знань (психології, соціальної педагогіки, педагогіки);

- враховувати сучасні проблеми сім'ї, зокрема й сімейного неблагополуччя, перспективи розвитку сімейної державної політики;

- має коригуватися і доповнюватися з урахуванням новітніх психологічних та соціально-педагогічних досліджень у цьому напрямі, програм, методичних рекомендацій щодо організації психолого-педагогічної підтримки неблагополучних сімей;

- передбачати наступність у предметній підготовці;

- забезпечувати оптимальне узгодження теоретичного навчання і практичної діяльності студентів;

- мати інваріантну і варіативну частини, будуватися концентрично, розподілятися по всіх курсах навчання і реалізовуватися через систему навчальних занять, практичну роботу і дослідницьку діяльність.

Змістово-організаційний блок включає освітню програму, що визначає перелік навчальних дисциплін циклу загальної (гуманітарної, фундаментальної) підготовки, циклу професійної (психолого-педагогічної, науково-предметної) підготовки та вибіркові дисципліни.

До цього блоку зараховані програми практик, організованих упродовж усього періоду навчання студентів-психологів, які дозволяють забезпечити набуття практичного досвіду (навчальна та виробнича).

Процес формування готовності студентів до роботи із сім'ями підлітків здійснюється в різних організаційних формах за допомогою різноманітних методів навчання. В експериментальній роботі використані інноваційні форми: проблемні лекції, лекції-бесіди, лекції-консультації, лекції з розбором конкретних ситуацій, семінарські заняття з поглибленим вивченням та узагальненням низки найважливіших питань, проблемні семінари, форми,

засновані на поєднанні «дискусія + гра», тренінгові форми навчання, зокрема й міні-тренінги, заняття зі спільного проектування супервізорської зустрічі (співпраця двох або більше професіоналів, у ході якого один з них розповідає про свою роботу в умовах повної конфіденційності), майстер – класи тощо.

Досвід показує, що позитивне значення мають активні методи навчання студентів: «мозковий штурм», колективний пошук оригінальних ідей з метою розробки проєктів рішення; рольові ігри, ділові, комунікативні та інші з метою відтворення процесу спільних рішень, круглі столи, розробка і аналіз конкретних проблемних ситуацій, аналіз та прогнозування критичних ситуацій, методи відкритих питань, аналіз відповідей і складання програм для сімей.

Сутність активних методів полягає в тому, що освітній процес організований на основі діалогу, взаємодії, у ході якого психологи вчать мислити критично, знаходити рішення складних проблем на основі аналізу обставин та інформації, зважувати альтернативні точки зору, приймати продумані рішення, беручи участь у дискусіях, спілкуючись з іншими людьми, творчо перетворювати соціальну дійсність.

Змістово-організаційний блок моделі включає такі технології: 1) групові (технологія цілепокладання роботи психолога із сім'ями підлітків), 2) особистісно-орієнтовані (технологія самовдосконалення способів роботи психолога із сім'ями підлітків, технологія сприяння самореалізації майбутнього психолога), 3) проєктні (технологія проектування взаємодії психолога з батьками, технологія прогнозування роботи психолога із сім'ями підлітків), 4) тренінгові, 5) рефлексивні (технологія самоспостереження).

Застосування групових технологій у процесі підготовки як в аудиторній, так і позааудиторній роботі зі студентами різних курсів забезпечує можливість прояву інтелектуальної активності студентів, створює можливість для самовираження, вибудовування міжособистісної взаємодії та набуття досвіду корпоративності. Розподіл відповідальності, що відбувається в малій групі, дозволяє студентам більшою мірою концентруватися не тільки на процесі, а й меті, завданнях, результаті, що підсилюють мотивацію досягнення. Групові технології в системі самостійної роботи орієнтують студента на спільне виконання завдання, творчого проєкту на певну тему і його подальшу презентацію. Зокрема, студенти розробляють програму, орієнтовану для певної цільової групи сімей, проводять її презентацію і реалізують її фрагмент, моделюючи діяльність практико-орієнтованого психолога. Спільна робота в діаді сприяє їхній більшій впевненості, взаємній захищеності, забезпечує синергетичний ефект.

Модель передбачає реалізацію особистісно-орієнтованих технологій як у навчальному процесі, так і в науково-дослідній діяльності студентів. Вибір теми дослідження, її самостійна розробка дозволяють студенту повнішою формою проявити і розвинути комплекс особистісних, інтелектуальних дослідних якостей, необхідних для подальшої професійної діяльності.

Проєктні технології, що застосовуються як у навчальному процесі, так і позааудиторній діяльності при організації серйозних і масштабних заходів – психологічних тижнів, олімпіад, шкіл, таборів успішного студентського активу тощо – покликані включати студентів з молодших курсів у різні навчальні проєкти з метою засвоєння технології їх поетапного планування і здійснення.

Поряд з проєктними передбачається застосування тренінгових технологій. Для забезпечення процесу формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків передбачається застосування таких різновидів тренінгу: тренінг як тренування, у результаті якого відбувається формування і відпрацювання умінь і навичок ефективної поведінки; тренінг як форма

активного навчання, метою якого є, перш за все, передача психологічних знань, а також розвиток деяких умінь і навичок; тренінг як метод створення умов для саморозкриття учасників і самостійного пошуку ними вирішення власних проблем.

Специфіка рефлексивної технології полягає в тому, що метою спільної діяльності викладача і студента стає розвиток у майбутнього психолога здатності до самоврядування, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю, самокорекції в навчально-професійній діяльності [2, с. 110].

На етапі самостійної професійної діяльності педагогічні технології застосовуються в режимі самоосвіти, включаються в процеси підготовки, реалізації та аналізу взаємодії психолога із сім'ями підлітків з психолого-педагогічних проблем.

Реалізація педагогічних технологій прогнозує очікуваний результат: підвищення рівня готовності майбутнього психолога до роботи із сім'ями підлітків.

Результативно-оцінний блок складається з реалізованої мети – сформованості у майбутнього психолога готовності до роботи із сім'ями підлітків. Готовність до роботи з батьками школярів є показовим аспектом професійної придатності майбутнього психолога в цілому.

Результативно-оцінний блок включає критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, діялісно-практичний; їх показники та рівні (високий, середній та низький).

Виділені рівні узгоджуються з етапами професійної підготовки психологів до роботи із сім'ями підлітків, представлені в змістово-операційному блоці розробленої моделі.

Пошук шляхів вдосконалення підготовки майбутніх психологів передбачає теоретичне обґрунтування, розробку педагогічних умов формування їхньої готовності до роботи з сім'єю підлітків, до яких зараховуємо: інтеграцію психологічних і педагогічних знань у процесі оновлення змісту фахових дисциплін, розвиток у майбутніх психологів ціннісного ставлення до роботи із сім'ями підлітків на основі використання інноваційних форм та активних методів; включення студентів в реальну практичну взаємодію із сім'ями підлітків з використанням педагогічних технологій через оптимальне поєднання аудиторної та позааудиторної роботи.

Саморегульованість моделі забезпечується різними шляхами. По-перше, активністю студента. Прагнення стати хорошим фахівцем, бажання ефективно організувати роботу з сім'ями підлітків змушують його постійно працювати над собою, що приводить до засвоєння нових знань, умінь і навичок. По-друге, постійним підвищенням кваліфікації суб'єктів – викладачів. Це дозволяє уникати помилок, своєчасно коригувати педагогічний процес, ефективно і економно використовувати час, ресурси тощо.

Як зазначає Г. Хасанова, саморегульована модель – це флюгер, який працює безперервно, надійно [8, с. 46].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Отже, розроблена модель формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки охоплює такі блоки та їх складники: методологічно-цільовий (мета, завдання, підходи, принципи), змістово-операційний (суб'єкти, етапи, зміст, форми, методи, технології), результативно-оцінний (критерії, рівні, результат), що відображають специфіку підготовки майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків і забезпечують їхню готовність до здійснення цього процесу у професійній діяльності. Перспективою подальших досліджень вважаємо апробацію моделі в умовах закладів вищої освіти та розробкою педагогічних умов її реалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аклаєва Е. А. *Формирование готовности будущего учителя*

к педагогическому взаимодействию с родителями: дис. ... канд. пед. наук. Самара, 2008. 240 с.

2. Бычкова О. С. Формирование профессиональной готовности будущего психолога к взаимодействию с дисфункциональной семьей: дис. ... канд. пед. наук. Калининград, 2006. 269 с.

3. Керкис С. С. Взаимодействие школы и семьи в формировании социальной активности подростков: дис. ... канд. пед. наук. Пятигорск, 2009. 182 с.

4. Краснощеченко И. П. Акмеологическая концепция становления и развития профессиональной субъектности будущих психологов: дис. ... д-ра психол. наук. Калуга, 2012. 388 с.

5. Недвецкая М. Н. Управление качеством педагогического взаимодействия школы и семьи: дис. ... д-ра пед. наук. Москва, 2009. 383 с.

6. Солодцова И. В. Профессиональная готовность будущих социальных педагогов в вузе к работе с неполными семьями: дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2009. 271 с.

7. Темнова Л. В. Личностно-профессиональное развитие психолога в системе высшего образования: дис. ... д-ра психол. наук. Москва, 2001. 325 с.

8. Хасанова Г. Г. Формирование готовности будущих педагогов-психологов к работе с родителями школьников: дис. ... канд. пед. наук. Магнитогорск, 2010. 224 с.

9. Хлоповских Ю. Г. Особенности психолого-педагогической деятельности студентов – будущих психологов образования: дис. ... канд. психол. наук. Воронеж, 2004. 248 с.

10. Варфоломеева Т. П., Хамзина Д. Ф. Социальные ценности и установки студентов-психологов на начальном и завершающем этапе обучения // Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2014. № 3 (8). С. 17-19.

11. Перепелюк Т. Д., Швеиц В. В. «Ткацтво-терапия» как альтернатива в работе школьного психолога с детьми с особыми образовательными потребностями // Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2013. № 4. С. 50-53.

12. Горбунова О. В. Социальная зрелость личности будущих педагогов-психологов: подходы к определению // Балтийский гуманитарный журнал. 2014. № 1 (6). С. 45-47.

13. Забродина Л. А. Социально-психологический тренинг как средство развития эмоционального интеллекта будущих психологов // Поволжский педагогический вестник. 2015. № 3 (8). С. 62-67.

14. Нефедов И. А., Нефедова И. Г. Психологические аспекты профессионального развития психолога-консультанта // Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2016. Т. 5. № 4 (17). С. 382-383.

15. Серафимович И. В. Метакогнитивные процессы в профессионализации психологов в условиях конкурса профмастерства как вида социального движения // Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2016. Т. 5. № 3 (16). С. 304-308.

16. Терентьева Н. П. Формирование диагностических компетенций у специальных психологов при изучении дисциплины «Диагностика психологической защиты у лиц с проблемами в развитии» // Самарский научный вестник. 2014. № 1 (6). С. 108-110.

17. Тарасова Е. В. Компоненты жизнеспособности психологов и психотерапевтов // Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2016. Т. 5. № 4 (17). С. 425-429.

18. Ефименко Ю. А. Развитие навыков общения и умения слушать у будущих психологов-консультантов // Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2016. Т. 5. № 4 (17). С. 342-345.

19. Царьков В. В. Педагогическая составляющая в структуре компетентности будущего психолога: дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2009. 189 с.

20. Шумакова О. А. Развитие базовой культуры взаимодействия психолога образования с родителями: дис. ... д-ра психол. наук. Челябинск, 2011. 400 с.